

GLASBENA MATICA V LJUBLJANI

V petek, dne 11. aprila 1930
v Unionski dvorani

KONCERT

pevskega zbora Glasbene Matice ljubljanske

Dirigent: ravnatelj opere MIRKO POLIČ

Spored izvajajo: gdč. Vera Majdičeva (sopran), gosp. Pavel Grba (bariton), operni orkester, pomnožen z gojenci državnega konservatorija in člani vojne muzike, ter mešani zbor Glasbene Matice ljubljanske

SPORED:

Josip Štolcer-Slavenski:

BALKANOFONIJA

za veliki orkester

1. Srbski ples
2. a) Albanski spev
b) Ples turških dervišev
3. a) Grška pesem
b) Rumunski ples
4. Moja pesem
(*Reminiscenca na godalni kvartet*)
5. Bolgarski ples

Ladislav Vycpálek: Kantata

„O POSLEDNJIH REČEH ČLOVEKA“

za soli, mešani zbor in orkester

Začetek točno ob 20. uri

Josip Štolcer-Slavenski:

Balkanofonija

Balkanofonija (Zvoki z Balkana) je suita sedmerih karakterističnih orkestralnih stavkov, manifestacija zvokov te zemlje, kjer so razne rase tako bujno pomešane, kjer se križajo tako različni narodnostni tipi, kjer je doma razposajeno veselje, obenem pa pristno slovanski misticizem, kjer dominira v glasbi orientalna nostalgija in kjer lahko zasledimo še marsikateri arhaični napev.

Kolo teh stavkov otvarja močna in bujna »Srpska igra« (feroce agitatorno-molto vivace). Polna je prekipevajoče moči in vedrosti ki preveja srbsko plesno glasbo. Poleg živahne glavne misli je kot postranska tema uporabljena pesem: »Tamo dole gradu Carigradu, tamo Turci jednog Srba znadu, što ga bule po haremu kradu«. Napev, ki ga prednaša angleški rog, je poln jutrovske nostalgije. Igro zaključuje prvi živahni plesni tema (kolo).

»Albanska pesem«. Izza visokih gora se slišijo zurle, albanski narodni instrument. Pesem je žalobna, mistična, a obenem energična, divja. Nad vso to pesmijo pa je razlita nekaka melanholična resnoba, ki jo izražajo godala s svojimi nepremičnimi akordi (Orgelpunkt).

Sledi ji »Ples turških dervisev«, ki ga spremljajo bobni, zurle in frule. Iz vsakega ritma občutimo potuhnjeni fanatizem dervisev.

Flavta, angleški rog, vijola, vijolončelo-solo in harfa prednašajo »Grško pesem«. Elegičen, arhaizirajoči napev se v kanoničnem sledu razgiba od Larga preko Moderata do Allegra ter kmalu zopet usahne v širokem Adagiu.

Čisto drugačen je sledeči »Rumunski ples«. Allegro, $\frac{3}{4}$ takt, ki ga izvajajo klarinet, solo-vijolina in solo-kontrabas (kot tolkalno). Zveni kakor naivno, spontano muziciranje preprostih vaških muzikantov.

Poleg celotnega godalnega orkestra uporablja komponist v »Moji pesmi« (reminiscenci na lasten godalni kvartet) še flavti, oboi, klarineta, fagota in rog. Bujna, temperamentna pesem, v kateri opeva Slavenski svoje rodno, ljubo Medjimurje.

Ciklus zaključuje divji, ostro ritmizirani »Bolgarski ples«. Skladba polna živahnosti. V njej ilustrira težko, zamolklo energijo strastnega in primitivnega naroda. V strukturi in ritmiki se najde marsikatera sorodnost s prvo točko, toda medtem, ko je tam vse veselo in razposajeno ter izkazuje tudi srednji elegični stavek humor, je tu vse napeto, divje, skoraj bi rekel brutalno. Vendar efektna kompozicija, kot ustvarjena za konec.

Balkanofonija je eno najnovejših del Josipa Slavenskega (izdano je leta 1928), vendar je že bilo izvajano na mnogih koncertih. Prvi ga je izvajal v celoti Kleiber v Berlinu. Isti dirigent je izvedel to delo tudi v Buenos Airesu. Druge izvedbe so bile: v Beogradu, Zagrebu, Varšavi, Hamburgu, Nürnbergu itd. »Balkanofonija« je Štolcerjev op. 10. Za orkester je napisal še: Nokturno, Violinofonijo, Prasinofonijo; razen tega pa še celo vrsto komornih in vokalnih skladb.

J. ŠTOLCER-SLAVENSKI je brezdvomno najinteresantnejši in najsamoniklejši jugoslovanski komponist, ki je prvi z uspehom prodril v tuji svet in čigar dela izdaja sistematično velika tvrčka B. Schott's Söhne, Mainz.

LADISLAV VYCPÁLEK spada med učence Vitezslava Novaka ter je stopil prvič v javnost leta 1909, star že 27 let. Zato pa ne moremo sediti pri njem kake a razvoja ali preloma, saj svojih prvih del sploh ni objavljial, temveč ga poznamo kot zrelega umetnika, rahlo vplivanega od svojega učitelja.

V njegovih poslednjih skladbah: ciklus pesmi »V božji dlani«, dalje »Prebujenje« in kantati »O poslednjih rečeh človeka« se razodeva silen in jasen nabožen nagib, ki daje skladbam nekaj vzvišenega, čiste a in nadnaravnega.

Vycpálek ima svoj definitiven slog, motivi so kratki — umetniško dovršeni. Akordi včasih drzni, a vselej logični in izraziti. Ritem preprost, neprisiljen in jasen. V sodobni češki muziki je svet za sebe, a navzlic temu imajo njegova dela češki značaj, resen in globok.

Kantata je prvič javno izvajana na drugem praškem festivalu sodobne muzike, kjer je imela izmed vseh skladb najjačji uspeh. — Učinkuje kot mogočna simfonija.

Kantata: „O poslednjih rečeh človeka“

Zanimiva snov o smrti človeka in njega posmrtnem življenju je oplodila fantazijo že marsikaterega umetnika. Eno najoriginalnejših del na ta metafizičen sujet pa vidim v Vycpálekovi kantati. S srečno roko si je izbral tekst dveh moraških narodnih pesmi, ki v preprosti obliki in z globoko, pretresujočo enostavnostjo opisujeta proces raztvorjanja materije in oprostitve duha od nje. Refleksije o človekovem življenju in njegovem odnosu do zemlje in Boga, ki jih podaja ta narodna pesem, je morda najboljše, kar premore narodova filozofija vseh literatur.

Odgovarjajoče preprostemu in globoko občutenemu tekstu je Vycpalek zasnoval glasbeno stran tega dela. Resen, enostaven, neafektiran je njegov slog, zvočna a nikdar preobremenjena sta njegov orkester in zbor. Dijalog, ki se nahaja v tekstu, je razdelil med sopran- in bariton-solo (v srednjem delu predstavljata dušo in telo) ter med moški in ženski zbor. Mešani zbor pa uporablja za opisovanje dejanja in za zaključno meditacijo: »Glejte, kaj je človek?«

Delo, katerega temeljna intonacija je resen d-mol in njega zvočna paralela d-dur, začenja s težkimi unisono-udarci godal. Nehote pomisli človek na Beethovno V. simfonijo: usoda trka na vrata. Rogovi in pozneje trombe izoblikujejo začetno in glavno temo, ki jo kmalu intonirajo alti: »Ako v petek kdo omaga, temu nikdo ne pomaga«. Tema se pojavi v vseh glasovih preoblikovano in različno prednašana po njih karakterju ter se zgosti do učinkovite strette, v kateri jo prednašajo alti, podprti od nekaterih instrumentov, v avgmentaciji. Iz dušeče zgostitve te teme se izvije v razrešujočem d-durju nad isto temo sopran-solo: »večni Bog sam«. Toda kmalu prevzame besedo zopet zbor. V živahnem fugatu, ki ga uvajajo tenorji, opisuje: »Marsikdo pač k njemu pride«, ali postranska tema s svojimi kvartnimi postopi navzdol: »a bolezen ne preide« označuje kritičnost situacije. V kratkih imitacijah, na besede: »spet gre odtod«, katere karakterizirajo razhajanje prijateljev, se ta zborovski odstavek nekako razleze, nakar se osamljen oglasi bariton-solo na temo, ki očito izvira iz prve, glavne. Nahajamo se zopet v dominirajočem d-molu. Po kratki reprizi glavne teme intonirajo basi, optri na težke d-mol-akorde godal, svečan koralni odstavek: »Se predno v grob so ga djali. . .«. Zopet sledijo ostali glasovi v imitatoričnem sledu, ki pa se naglo zgošča in kulminira v realistično prikazani epizodi: »za dedščino vsi se tepo. . .«. Za hip prekinejo ta trušč resnobni basi s koralom, toda ta se kmalu zopet prelije v prvotni hrup. Po kratki cezuri se začne pravcato prerekanje: »Vse si dobil, jaz pa malo. . .«, katero izzveni v klavirni: »tretjemu ni nič ostalo. . .«

Medtem pa zbira umirajoči svoje misli. Sredi bolečin (tema h-mol-fuge) se oglasi žalostna a plemenita tema duše (comes), oglasa se vest — in človek vpraša: »Ko umrl bom, kaj mi date?« In moški zbor odgovarja skoraj v šaljšivem tonu: »Belo srajco, bele hlače, mlado smreko«. . . i. t. d. Šele pri zaključnih besedah: »dokler tromba te ne vzdrami«, postane spev spet resnoben.

Sledi daljša medigra orkestra: priprava katastrofe. Bliža se angel smrti, šum njegovih peroti občutimo vedno bolj, njegov korak odmeva glasneje, tako da se bolnik zdrzne: »Kdo to hodi. . .«. Ženski zbor naznanja prihod smrti in njeno voljo, prodreti v hišo, če je še tako zaprta. Grozeče se vzdiguje glas: »vendar moraš iti z menoj!«, ki otvarja očitno dramatično borbo za življenje; divji, ostrí fugato (d-mol), ki se razreši v široke pp. harmonije: »končano je!«

Kratka rekapitulacija, na katere koncu slišimo pogrebne zvonove, uvaja kratek zborovski odstavek, kateri ilustrira prehod iz materialnega v amaterijalno stanje: ločitev duha od telesa. In ta dva obračunavata med sabo. Na žalostna očitanja preplašene, boječe se duše odgovarja telo (d-mol) dvakrat v kratkih odstavkih po štiri takte, toda medlo, neodločno. Duša pa se zmagonosno dvigne v višine, izroča se Bogu!

Prevzet in pretresen od tega veličastva, premišljuje zemljan: »Glejte, kaj je človek?« S tem intonirajo tenorji zaključni zbor, ki se najprej razvije v kratki imitirani a capella stavek. V e-molu nadaljuje moški in potem mešani zbor mise: »Kosa ga pokosi. . .«. Krepko vstopijo basi s sentenco: »Vsak človek smrti je zapisan«. Komaj pa se zbor razvije, se izgubi. . . Očitno ne more zbrati svojih misli. Spet vstopa moški, sledi mu ženski;

zdej že sigurneje in odločneje. V kratkih postopih stopnjujejo glasovi svoj izraz. Najprej prinašajo tenorji, za njimi pa soprani prvotno temo kantate. Toda zdi se nam spremenjena, preoblikovana. Orkester povzame misel ter privede do zaključne himne: »Če iz zemlje prah sem. . .« ki se stopnjuje do zmagovitega d-durja, v katerem mogočno donijo rogovji. Prvotni d-mol postopi začetne teme so dobili v d-durju izraz fanfare, ki oznanja razrešitev, osvoboditev duha od materije.

M. P.

Vycpálek: KANTATA

„O poslednjih rečeh človeka“

Na besede dveh moravskih narodnih pesmi; prevedel Sl. Osterc

Zbor:

Ako v petek kdo omaga,
temu nikdo ne pomaga.

Sopran-solo:

Večni Bog sam le obrne
in bolniku zdravje vrne.

Zbor:

Marsikdo pač k njemu pride,
pogleda nanj, spet gre odtod,
a bolezen ne preide.

Bariton-solo:

Kaj pomaga, če prišli so,
a prinesli zdravja niso.

Zbor:

Še predno v grob so ga djali
mnogi so se zopet zbrali,
za dedščino vsi se tepo:
Vse si dobil, jaz pa malo,
tretjemu ni nič ostalo.

Bariton-solo:

Ko umrl bom, kaj mi date?

Zbor (moški):

Belo srajco, bele hlače,
Mlado smreko obtesano,
da ti v zemlji bo poslano.
Na tej krsti pismo božje,
da našli te bodo lažje.
Ležal boš tam v svoji jami,
dokler tromba te ne vzdrami.

Bariton-solo:

Kdo to hodi v mojih dvorih,
kdo tu okrog hiše blodi?

Ženski zbor unisono:

Jaz sem, smrt Boža Gospoda,
prosim, vrata zdaj mi odpri.

Bariton-solo:

Pustiti te k sebi nočem,
še zapreti bolj se hočem.

Ženski zbor unisono:

Četudi zaprt stan je tvoj,
vendar moraš iti z menoj.

Zbor:

A pri cerkvi ob slovesu
ostro reče duh telesu:

Sopran-solo:

Kaj si, kaj si kaj delalo,
si na mene pozabilo.

Bogastvo si le iskalo,

a se greha nisi balo,
v cerkvi nikdar nisi bilo,
v srebru, zlatu si živelo,
a jaz, duša naj trpim za to?

Bariton-solo:

Z mano duša boš trpela,
saj skupna so najna dela.

Sopran-solo:

Če s teboj sem pač grešila,
zvezana sem s tabo bila,
kot drevo je s skorjo svojo.
Greha, greha, greha polno
si živelo samovoljno.

Jaz zdaj muke vse naj trpim,
telo, zate jaz naj se pokorim?

Bariton-solo:

Bilo nisem nikdar samo,
ti povsod si bila z mano.

Sopran-solo:

Res, s teboj sem vedno bila,
nikdar nisva se ločila,
k Bogu danes spet se vračam,
v strahu k Njemu se obračam.

Zbor:

Glejte, kaj je človek?
Kakor je poljane cvet.
Kosa ga pokosi,
ne vzcvete več nikoli.
Vsak človek, ki živi,
smrti je zapisan,
nikdo ne uteče ji.

Glejte, kaj je človek?

Kdor na svetu tem je,
že za smrt je določen,
naj jo le spozna,
nikdo ji ne uide.

Mali in veliki,
revni, bogati, vsi —
smrti predani bomo.

Če iz zemlje prah sem,
pa vendar tvoj obraz sem,
slušaj me, grešnika:
tvoj obraz, daj, da gledam,
saj podaril Ti sam
svoje obličje s mi.

Milosti prosim, Bog moj,
o Bog moj!